

Psikiyatri Hemşireliği Dersi Alan Öğrencilerin Nörogelişimsel Bozukluğu Olan Çocuklarla Mesleki Uygulama ve Öğrenme Deneyimleri: Fenomenolojik Bir Çalışma

Araştırma Makalesi / Research Article

 Sevda UZUN, Gümüşhane Üniversitesi
 Zana YILMAZ, Gümüşhane Üniversitesi

Öz

Araştırma psikiyatri hemşireliği dersi alan öğrencilerin nörogelişimsel bozukluğu olan çocuklarla mesleki uygulama ve öğrenme deneyimlerini niteliksel fenomenolojik bir yaklaşım kullanarak değerlendirmek amacıyla yapılmıştır. Araştırmada nitel araştırma deseni olan fenomenolojik araştırma tasarımı kullanılmıştır. Bu nitel araştırma 72 gönüllü hemşirelik öğrencisi ile yapılmıştır. Görüşmeler bireysel olarak ve yüz yüze gerçekleştirilmiştir. Veriler, Colaizzi'nin fenomenolojik analiz yöntemi kullanılarak yapılmıştır. Verilerin analizinde üç kategori (uygulama sırasında yaşanan duygular, uygulama sırasında yaşanan zorluklar, özel eğitim ve uygulama merkezlerinin yararlarına yönelik düşünceler) sekiz alt tema (olumlu duygular, olumsuz duygular, iletişim, bilgi, süre, yaşam kalitesi, iletişim, sosyal yönden) saptanmıştır. Psikiyatri hemşireliği uygulamasının sonunda, terapötik ilişkilerin geliştirilmesi yoluyla empati ile nörogelişimsel sorunlara yönelik ön yargı azaltılmıştır. Öğrenciler, nörogelişimsel sorunlarda iletişimin çok önemli bir yeri olduğunu ve özel eğitim ve uygulama merkezlerindeki uygulamanın kişilerarası ilişkileri geliştirmelerine yardımcı olduğunu belirtmişlerdir. Bu çalışmanın sonuçlarının, eğitimcilere klinik eğitimin planlanması ve geliştirilmesi konusunda yol gösterici olabileceği düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler

Psikiyatri hemşireliği,
nörogelişimsel sorunlar,
hemşirelik öğrencisi,
nitel çalışma.

Makale Hakkında

Gönderim Tarihi: 13.04.2023
Kabul Tarihi: 06.10.2023
E-Yayın Tarihi:
25.12.2023

Professional Practice And Learning Experiences of Students Taking Psychiatric Nursing Courses with Children With Neurodevelopmental Disorders: A Phenomenological Study

Abstract

The study was conducted in order to evaluate the professional practice and learning experiences of students taking psychiatric nursing courses with children with neurodevelopmental disorders using a qualitative phenomenological approach. Phenomenological research design, which is a qualitative research design, was used in the research. This qualitative research was conducted with 72 volunteer nursing students. The interviews were conducted individually and face-to-face. The data were made using Colaizzi's phenomenological analysis method. In the analysis of the data, three categories (emotions experienced during the application, difficulties experienced during the application, thoughts about the benefits of special education and application centers), eight sub-themes (positive emotions, negative emotions, communication, information, duration, quality of life, communication, social aspects) were identified. At the end of psychiatric nursing practice, prejudice towards neurodevelopmental problems was reduced by empathy through the development of therapeutic relationships. Students stated that communication has a very important place in neurodevelopmental problems and that the application in special education and application centers helps them to develop interpersonal relationships. It is thought that the results of this study can guide educators in planning and developing clinical education.

Keywords

Psychiatric nursing,
neurodevelopmental
problems.
nursing student,
qualitative study.

Article Info

Received: 04.13.2023
Accepted: 10.06.2023
Online Published:
12.25.2023

Atıf (How to cite)

Uzun, S. & Yılmaz, Z. (2023). Psikiyatri hemşireliği dersi alan öğrencilerin nörogelişimsel bozukluğu olan çocuklarla mesleki uygulama ve öğrenme deneyimleri: fenomenolojik bir çalışma, Çocuk ve Gelişim Dergisi, 6 (12), 32-45.

Sorumlu Yazar: Sevda Uzun, sevdauzun50@gmail.com

Giriş

Nörogelişimsel bozukluk, beyin veya merkezi sinir sisteminin büyüme ve gelişimindeki bozukluk olarak tanımlanmaktadır. Nörogelişimsel bozukluklarda toplumsal davranışlarda yetersizlik, ilişki kurmakta, sürdürmekte eksiklik, yineleyici motor eylemlerde sorunlar görülebilmektedir (Aksoy, 2019; Faroy vd., 2016; Yılmaz ve Yangın, 2020). En sık görülen nörogelişimsel bozukluklar otistik spektrum bozuklukları, epileptik sendromlar, dikkat eksikliği ve hiperaktivite bozukluğu gibi hastalıklardır (Carter, 2013; Tar, 2021). Rett sendromu, Asperger sendromu ve desintegratif bozukluğu da otizm spektrum bozukluğu grubunda yer almaktadır (Faroy vd., 2016). Bu bozuklukların en temel özelliği ergenlik öncesinde başlamalarıdır. İnsan gelişimin ruhsal ve devinimsel özellikleri bu bozukluğun belirtilerinin görünümünü etkilemektedir. Bu bozuklukların değerlendirilmesi psikomotor ve ruhsal gelişimin iyi bilinmesini gerektirmektedir. Dikkat eksikliği ve hiperaktivite bozukluğu, otizm spektrum bozuklukları zekâ gerilikleri konuşma ve öğrenme ile ilişkili bozuklukları içeren bozukluklar gelişimseldir ve süreğen bir seyir izlemektedirler. Süreğen seyir bu bozuklukları psikiyatrik açıdan genellikle ergenlik sonrasında başlayan döngüsel özellikler içeren ve tam düzelmelerle seyreden örneğin bipolar bozukluk veya multiple skleroz gibi klinik tablolardan ayırımını sağlamaktadır (Aksoy, 2019). Nörogelişimsel bozuklukların yarattığı eksiklik ve yetersizlikler öğrenme ve iletişim gibi bazı özgül alanlarda kısıtlılıkların gözlemlendiği özgül öğrenme güçlüklerinden, bilişsel işlevlerin ve sosyal iletişimin büyük ölçüde etkilendiği zihinsel yetersizlikler ve sosyal iletişimin önemli ölçüde etkilendiği otizm gibi bozukluklara uzanan geniş bir yelpazede dağılmaktadır (Aksoy, 2019; Thapar vd., 2017).

Bu yelpazede görülen bozuklukların neden olduğu yetersizlikleri en aza indirmek mümkünse ortadan kaldırmak ve günlük yaşam koşullarında bağımsızlıklarını sağlamak amacıyla özel eğitim, fizyoterapi ve rehabilitasyon uygulamalarından yararlanılmaktadır. Türkiye’de nörogelişimsel bozukluğu olan çocukların özel eğitim, fizyoterapi ve rehabilitasyon uygulamaları 1995 yılından bu yana özel eğitim ve rehabilitasyon merkezlerinde ve/veya özel eğitim okullarında sürdürülmektedir. Özel Eğitim ve Uygulama Merkezleri doğuştan veya sonradan bir nedenle oluşan özrü ortadan kaldırmak veya etkilerini en az düzeye indirmek, bireye yeniden fiziksel, zihinsel, ruhsal, sosyal yararlılık alanlarında başarabileceği en üst düzeyde yetenekler kazandırmak amacıyla eğitsel ve psiko-sosyal hizmetlerin verildiği kurumlardır (Elbasan vd., 2013; ÖEHY, 2012). Özel Eğitim ve Uygulama Merkezleri’nde; özel eğitim öğretmeni, çocuk gelişimi ve eğitimi öğretmeni, psikolog, okul öncesi öğretmeni, hemşireler ve fizyoterapistler görevlendirilmektedir (Sadan ve Çıkılı, 2021). Özel Eğitim ve Uygulama Merkezleri’nde hemşirenin görev yapması oldukça önemlidir (Kesgin ve Çağlar, 2018). Özel eğitim gereksinimi olan çocukların eğitimine yönelik yapılan uygulamalar incelendiğinde 1893’te, özel gereksinimleri olan çocukların ihtiyaçlarının karşılanmasına yönelik yapılan çalışmalar olduğu görülmektedir. 1913 yılında, fiziksel sorunları olan ve özel gereksinimi olan çocuklar (özellikle de zihinsel engelliler), okullarda özel sınıflara alınarak okul hemşireleri tarafından takip edilmiş ve böylece bu çocukların okula devamı sağlanmıştır (Houlahan, 2017).

Özel eğitim uygulama merkezlerinde görev yapan hemşirelerin rol ve sorumlulukları ele alındığında okulda sağlığının geliştirilmesi ve hastalıkları iyileştirme ve olası hastalıkların oluşmasını engellemenin ilerisine geçerek optimal sağlığa ulaşma gibi durumlar yer almaktadır (Allender vd., 2013; Evans vd., 2017; Meydanlıoğlu vd., 2019). Bütün toplumun sağlığının korunması, sürdürülmesi, tedavi ve rehabilite edilmesinde çok önemli görevler üstlenen hemşireler her alanda etkin hizmet sunmaktadır. Gerek sahada gerek kliniklerde etkin roller üstlenerek toplum için

en iyi hizmeti sunan hemşirelerin çok yönlü bir yaklaşım gerektiren nörogelişimsel sorunlara yönelik tanılama ve tedavi sürecindeki rolü oldukça öneme sahiptir (Magalhães vd., 2020; Potts ve Mandleco 2007). Özellikle özel eğitim gereksinimi olan çocukların öğrenim gördüğü okullarda görev yapan hemşirelerin okullarda okul sağlığı hizmetleri ile ilgili gereksinimleri ve sorunları saptayarak, sağlık risklerini erken tanılama, uygun girişimleri planlanma, gereken önlemleri alma, okulda çevre sağlığını ilgilendiren durumları değerlendirme, sağlık eğitimi faaliyetlerini planlama gibi rolleri bulunmaktadır (Akgün ve Ergün, 2020; Berberoğlu ve Çalışır, 2020). Okul sağlığı hemşireliğinin önemi bilinmesine rağmen ülkemizde okullarda hemşirelerin istihdamın sağlanmasının yetersiz olduğu düşünülmektedir (Dığrak vd., 2020).

Hemşirelik mesleğine başlamadan önce eğitim sürecinde, ruhsal hastalığın net bir şekilde kavramsallaştırılması önemlidir. Özellikle damgalama ve ruhsal hastalığa ilişkin olumsuz tutum verilen bakımın kalitesini ve hastalar üzerindeki sonucu etkileyebilir, hastanın iyileşmesine zarar verebilmektedir. Hemşireler, ruh sağlığı ve psikiyatrik sağlık hizmetleri içindeki en büyük profesyonel gruptur ve önemli bir rol oynamaktadır. Bu nedenle öğrenci hemşirelerin ruhsal hastalık tanıları ve hemşirelik bakımı hakkındaki görüşlerini anlamak ve deneyimlerini incelemek oldukça önemlidir (Kıranşal ve Kaya, 2020). Bu bağlamda ruh sağlığı ve hastalıkları hemşireliği dersi alan hemşirelik son sınıf öğrencilerinin nörogelişimsel bozukluğu olan çocuklarla özel eğitim ve uygulama merkezi deneyimlerinin incelenmesi, eğitimcilere ve hemşirelere eğitim programlarının oluşturulmasında yol göstereceği gibi, öğrencilerin nörogelişimsel çocuklarla iletişim becerilerinin gelişmesine, ailelerin yaşadığı stigmatı ve bakım yükünü anlamalarına hem de okul sağlığı hemşireliği becerilerinin gelişmesine yardımcı olacaktır. Bu çalışmada psikiyatri hemşireliği dersi alan öğrencilerin nörogelişimsel bozukluğu olan çocuklarla mesleki uygulama ve öğrenme deneyimlerini niteliksel fenomenolojik bir yaklaşım kullanarak değerlendirilmesi amaçlanmaktadır.

Yöntem

Araştırmanın Modeli

Psikiyatri hemşireliği dersi alan öğrencilerin nöro gelişimsel bozukluğu olan çocuklarla mesleki uygulama ve öğrenme deneyimlerini incelemek için nitel araştırma deseni olan fenomenolojik araştırma tasarımı kullanılmıştır. Bu tasarım, yeni bir olguyu (olay veya deneyim) katılımcıların bakış açısıyla tanımlamada, zengin veri sağlamada ve deneyimlerini detaylandırmada yüksek derecede özgürlük sunduğu için seçilmiştir (Yıldırım ve Şimşek, 2016). Bu yaklaşım, araştırılan olgunun özünü ortaya çıkarmak ve deneyimi 'tam olarak kendini sunduğu gibi, ona ne ekleme ne de çıkarma yapmadan' sunmakla ilgilidir (Merriam, 2019; Morrow vd., 2015; Willing, 2013).

Çalışma Grubu

Araştırmanın çalışma grubunun belirlenmesinde amaçlı örnekleme yöntemlerinden biri olan ölçüt örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Ölçüt örnekleme, problemle ilgili belirlenen niteliklere sahip kişi, olay, nesne veya durumlardan örneklem oluşturulmasıdır (Altunay vd., 2014; Başkaya ve Demir, 2023). Araştırmanın örneklemini Ruh sağlığı ve Hastalıkları hemşireliği dersi alan dahil edilme ölçütlerini karşılayan ve araştırmaya katılmayı kabul eden lisans son sınıf hemşirelik öğrencileri oluşturmuştur. Örnekleme dahil edilme kriterleri, ruh sağlığı ve hastalıkları hemşireliği dersi alıyor olmak, özel eğitim ve uygulama merkezinde uygulama yapmış olmak, çalışmaya gönüllü olarak katılmayı kabul eden hemşirelik öğrencileri olarak belirlenmiştir. Örneklemden dışlanma kriterleri, lisans öğrencisi olmamak, çalışmaya katılmayı kabul etmemek, hemşirelik dördüncü sınıf öğrencisi olmamak olarak belirlenmiştir.

Katılımcılar, Türkiye'nin kuzeyindeki bir üniversitede hemşirelik lisans öğrencileriydi. Hemşirelik programı dört yıllık bir lisans programıdır. 2022–2023 akademik yılı güz döneminde, araştırmacının Ruh Sağlığı ve Hastalıkları Hemşireliği dersine toplam 117 dördüncü sınıf öğrencisi kaydolmuştur. Kursun teorik kısmı ilk dört hafta haftada 3 gün 6 saat sonraki dokuz haftada bir gün ve günde 6 saat olmak üzere toplam on üç hafta sürmüştür. Uygulamalar ise haftada 2 gün dokuz hafta boyunca günde 8 saat sürmüştür. Her bir öğrenci özel eğitim ve uygulama merkezinde öğrenci sayısının fazla olması nedeniyle iki gün (16 saat) uygulama yapabilmıştır.

Kriterlere uyan bütün öğrenciler görüşmeye davet edilmiştir. Veri doygunluğu bir çalışmada oldukça önemlidir ve çalışmamızda da toplamda 72 katılımcıyla görüşülmüş ve veriler tekrarlayınca doygunluk göz önünde bulundurulup görüşmeler sonlandırılmıştır (Yıldırım ve Şimşek, 2016). Ayrıca çalışma, Niteliksel Araştırma Raporlama İçin Konsolide Kriterler (COREQ) yönergelerine uygun olarak raporlanmıştır (Başkaya ve Demir, 2023; Tong vd., 2007).

Tablo 1. Niteliksel araştırmayı raporlamak için birleştirilmiş kriterler (COREQ)

Kişisel Özellikler			
Numara	Öğe	Rehber sorular	Açıklamalar
1	Görüşmeci/kolaylaştırıcı	Görüşmeyi gerçekleştiren yazarlar	Görüşmeyi ikinci yazar yürütmüştür.
2	Kimlik bilgileri	Araştırmacının eğitim bilgileri	Birinci yazar: Doktora İkinci yazar: Lisans
3	Meslek	Çalışma sırasında iş/meslekleri	Birinci yazar: Dr. Öğretim Üyesi, Psikiyatri Hemşireliği İkinci yazar: Lisans hemşirelik öğrencisi,
4	Cinsiyet	Araştırmacının cinsiyeti	İki araştırmacı: Kadın

5	Deneyim ve eğitim	Araştırmacının durumu/deneyimi	eğitim	Birinci yazar nitel kurslar almış, nitel araştırmalar konusunda deneyime sahip ve uluslararası dergilerde nitel çalışmalar yayınlamıştır.
---	-------------------	--------------------------------	--------	---

Katılımcılarla ilişki

6	İlişki durumu	Eğitim başlamadan önce katılımcılarla kurulan ilişki		Çalışmaya başlamadan önce bir ilişki kurulmamıştır.
7	Görüşmecinin katılımcı bilgisi	Katılımcıların araştırmacı hakkındaki bilgisi		Öğrenciler araştırmacının ruh sağlığı ve hastalıkları dersi aldığını biliyorlardı
8	Görüşmeci özellikleri	Görüşmeci hakkında bilinenler		Her görüşmenin başında öğrencilere çalışmanın amacı ve hedefleri hakkında bilgi verildi.

Alan 2. Çalışma tasarımı**Teorik çerçeve**

9	Metodolojik yönelim ve Teori	Kullanılan metodoloji		Bu fenomenolojik bir çalışmaydı.
---	------------------------------	-----------------------	--	----------------------------------

Katılımcı seçimi

10	Örnekleme	Katılımcıların seçimi		Amaçlı örnekleme yöntemlerinden biri olan ölçüt örnekleme yöntemi kullanılmıştır.
11	Yaklaşım yöntemi	Katılımcılara yaklaşım		Araştırmaya başlamadan önce Özel Eğitim ve Uygulama Merkezi'nde uygulama yapan öğrenciler ile yüz yüze görüşmeler yapılmıştır. Görüşmelerin zamanlaması çalışmaya katılmayı gönüllü olarak kabul eden öğrenciler tarafından belirlendi.
12	Örnek boyut	Katılımcı sayısı		Çalışmaya toplam 72 hemşirelik öğrencisi dahil edildi.
13	Katılmama	Katılımcılar ve red durumu		Araştırmaya katılmayı reddeden öğrenci yoktu.

Dizayn

14	Veri toplama	Verilerin toplandığı yer		Araştırmanın veri toplama bölümünde ayrıntılı bilgi verilmektedir.
15	Katılımcı olmayanların varlığı	Katılımcılar ve araştırmacılar dışında ortamda bulunan kişiler		Araştırmacılar dışında araştırmanın yapıldığı okulda bir öğrenci gözlemci olmuştur.
16	Örneklemin açıklaması	Örneklemin özellikleri		Çalışmaya katılmayı kabul eden ruh sağlığı ve hastalıkları hemşireliği dersi alan, özel eğitim ve uygulama merkezinde uygulama yapan lisans öğrencileri çalışmaya alındı.

Veri toplama

17	Görüşme rehberi	Sorular, istemler ve kılavuzlar		Yöntemler bölümünde detaylı bilgi verildi.
18	Tekrarlı görüşme	Pilot görüşme yapıldığı durumu		
19	Ses kayıt	Tekrarlı görüşme sayısı		Hayır
20	Notlar	Araştırmada kullanılan kayıt türü		Görüşmeler ses kayıt cihazı ile kayıt altına alınmıştır
21	Süre	Mülakat sırasında not alam durumu		Tüm öğrencilerin yanıtları ve araştırmacı gözlemleri kaydedildi.
22	Veri doygunluğu	Mülakatların süresi		Her bir görüşme 35 ile 45 dakika arasında sürmüştür.
23	Verilerin katılımcılara iadesi	Veri doygunluğu		Veri doygunluğu tartışıldı.
		Transkriptlerin katılımcılara iadesi		Hayır

Alan 3: Analiz ve bulgular

24	Veri kodlayıcı sayısı	Verileri kodlayan kişi sayısı		İki araştırmacı kodları tanımladı.
25	Kodların tanımlanması	Kodların tanımlanması		Temalar ve alt temalar olarak belirlendi.

26	Temaların türetilmesi	Tema analizi	Temalar verilerden türetilmiştir.
27	Yazılım	Kullanılan yazılım	Veriler manuel olarak analiz edildi.
28	Katılımcı kontrolü	Katılımcılar tarafından geri bildirim	Hayır
Raporlama			
29	Sunulan alıntılar	Temalar ve alıntılanma	Evet. Temaları/bulguları göstermek için katılımcı alıntıları sunulmuştur. örneğin, katılımcı numarası.
30	Tutarlılık	Sunulan veriler ile bulgular arasında tutarlılık	Evet
31	Ana temaların netliği	Ana temaların sunumu	Evet
32	Küçük temaların netliği	Farklı temaların açıklanması	Evet

Veri Toplama Araçları

Araştırmada derinlemesine bireysel görüşme yöntemi kullanılarak hemşirelik son sınıf öğrencileri ile görüşülmüştür. Hemşirelik son sınıf öğrencileriyle yapılan görüşmelerde uygun bir ortamda ses kayıt cihazı kullanılmıştır. Görüşmeler, nitel araştırma yöntemiyle hazırlanan ve araştırmacılar tarafından literatüre dayalı olarak oluşturulan ve üç uzmanın görüşleri doğrultusunda düzeltilen yarı yapılandırılmış görüşme formu ile gerçekleştirilmiştir. Çalışmadaki görüşmeler 35 ile 45 dakika arasında sürmüştür. Görüşmelerde öğrencilerin klinik uygulama deneyimlerine ilişkin altı ana soru ve alt soru kullanılmıştır

Görüşme formunda yer alan sorular;

1. Uygulama sırasında neler hissettiniz? Hangi duyguları yaşadınız?
2. Yaşadığınız deneyimde neler vardı? İletişim sorunları yaşadınız mı? Terapötik ilişki kurmak için neler yaptınız? Terapötik ortam için neler yaptınız?
3. Uygulama esnasında yaşadığınız sorunlar/zorluklar nelerdi?
4. Uygulama sırasında farkındalık geliştirdiniz mi hangi farkındalıklarınız oldu? Özel eğitim ve uygulama merkezinin faydaları nelerdir?
5. Nelerin olmasını nelerin değişmesini isterdiniz? Ailelere yönelik neler yapılabilir?
6. Önerileriniz nelerdir? Stigmanın azaltılması için neler yapılabilir?

Verilerin Analizi

Verilerin analizinde fenomenolojik çalışmalar için Colaizzi (1978) tarafından geliştirilen 7 aşamalı analiz yöntemi kullanılmıştır (Morrow vd., 2015). Bu bağlamda, görüşme metinleri ilk olarak iki araştırmacı tarafından bağımsız olarak ve tekrar tekrar okunmuştur. Böylece verilerde neyin açıklandığı anlaşılmasına çalışılmıştır. Görüşme metinlerinde yer alan önemli ifadeler seçilmiş, yeniden düzenlenmiş ve genel hatlarıyla ifade edilmiştir. Daha sonra ifadelerdeki anlatılmaya çalışılan veriler belirlenmiş ve analiz edilmiştir. Araştırmacılar, bir fikir birliğine varıncaya kadar tartışarak anlamları formüle etmişler ve onaylamışlardır. Daha sonra araştırmacılar temaları ana ve alt temalar halinde belirleyip ve düzenlemişlerdir. Araştırmanın temaları ve alt temaları net ifade anlatımıyla geliştirilmiştir. Araştırmanın bulguları katılımcılara sunularak temaların ve içeriğin doğruluğu güçlendirilmiştir. Ayrıca, katılımcıların ifadelerine yer verilerek, okuyucunun verilerin yorumunu ve analizini doğrulayabilmesi sağlanmıştır (Ulutaşdemir vd., 2022; Yıldırım vd., 2021).

Araştırmanın Etik Yönü

Bu araştırma, Gümüşhane Üniversitesi Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Kurulu (E-95674917-108.99-149364) tarafından onaylanmıştır. Görüşmeye başlamadan önce katılımcılardan bilgilendirilmiş onam alınmıştır. Kayıtlar ve transkriptler parola korumalı bir cihazda saklanmıştır. Çalışma Helsinki Deklarasyonu ve Ulusal Araştırma Komitesi etik standartlarına uygun olarak yürütülmüştür.

Bulgular ve Tartışma

Katılımcıların kırk sekizi kadın olup yedisinin ruhsal bir hastalığı bulunmaktadır. Hemşirelik öğrencilerinin yaş ortalamaları $21,00 \pm 3,94$ (min 21, max 28) olarak hesaplanmıştır.

Verilerin analizi sonucunda kategoriler, temalar ve alt temalar belirlenmiştir (Tablo 2).

Tablo 2. Psikiyatri hemşireliği dersi alan öğrencilerin nörogelişimsel bozukluğu olan çocuklarla mesleki uygulama ve öğrenme deneyimleri

Kategoriler	Temalar	Alt temalar
1.Uygulama sırasında yaşanan duygular	A. Olumlu duygular	A1. Mutluluk A2. Sevinç A3.Şaşkınlık A4.Heyecan
	B. Olumsuz duygular	B1.Korku B2.Tedirginlik B3. Üzüntü B4.Anksiyete
2.Uygulama sırasında yaşanan zorluklar	A. İletişim	A1.İletişim kurulamaması A2.Ön yargıların olması A3.Çocukların iletişim konusunda isteksiz olması
	B. Bilgi	B1.Teorik bilginin yetersiz olması B2.Yetersiz öğretim elemanı B3.Roll play ya da simülasyon yöntemiyle uygulamalara hazır bulunuşluluğun artırılması
	C. Süre	C1. Sürenin az olması
3.Özel Eğitim ve Uygulama Merkezlerinin yararlarına yönelik düşünceler	A. Yaşam kalitesi	A1. Çocukların sosyal aktivitelere katılımı, aile yaşamının desteklenmesi, A2.Yaşam kalitesinin artmasını sağlanması
	B. İletişim	B1.İletişim becerilerinin kazandırılması B2.Özel eğitim ve uygulama merkezindeki çocuklarla arkadaşlık/dostluk kurmanın sağlanması
	C. Sosyal yönden	C1.Sosyal aktivitelere katılımın sağlanması C2.Ailelerin stresle etkin baş edebilme konularında desteklenmesi C3. Ailelerde yaşanan hastalık yüküyle baş etme ve yalnız olmadıklarını hissettirilmesi

Kategori 1. Uygulama sırasında yaşanan duygular

Tema 1. Olumlu duygular

Görüşmelerden elde edilen verilere göre öğrenciler Özel Eğitim ve Uygulama Merkezindeki ilk uygulamaları sırasında mutluluk, sevinç, şaşkınlık ve heyecan yaşadıklarını belirtmiştir.

“Endişe ve heyecan hissettim. Ön yargıları vardı. Daha sonrasında çocuklarla ilgilenince empati kurmaya başladım ve bu duygularım geçti.” (K8).

“Özel eğitim ve merkezindeki çocuklarla ilk defa bir araya gelmenin heyecanı ve mutluluğu vardı üzerimde. Nasıl davranacaklarını kendilerinin de bize karşı nasıl bir tutum sergileyeceklerini bilmediğim için başta içimde bir korku olmadı değil ama onlarla kaynaşınca tüm tabularımın kırıldığını söyleyebilirim. (K15).

Tema 2. Olumsuz duygular

Hemşirelik öğrencileriyle yapılan görüşmelerden elde edilen verilere göre öğrencilerin uygulama sırasında anksiyete, korku, üzüntü yaşadıkları saptanmıştır.

“İlk defa özel eğitim ve uygulama merkezine gittiğim için biraz tedirgindim. Karşılaşacağım çocuk profillerini bilmediğim için biraz endişeliydim (K7).

“Uygulama sırasında endişeliydim. Korkum ve heyecanım vardı. (K12).

Hemşirelik öğretiminde yaşanan en büyük sorunlardan biri, teori ve uygulamanın birbirini tam olarak tamamlamaması sonucu öğrencilerin yaşadıkları anksiyete ve yetersizlik duygusudur (Papathanasiou vd., 2014). Öğrenciler mesleki uygulamalarda özellikle psikiyatri hemşireliği uygulamalarında daha yoğun kaygı yaşayabilmektedir. Literatürdeki araştırmalarda öğrencilerin genel olarak psikiyatri hemşireliği uygulamasında, iletişim, güven, empati gibi alanlarda zorluk yaşadıkları belirlenmiştir (Alshowkan ve Kamel, 2016; Çam vd., 2020; Demir ve Ercan, 2018). Ayrıca hemşirelik öğrencileri, ruhsal hastalıklara, nörogelişimsel hastalıklara karşı önyargı, korku ve kaygı nedeniyle psikiyatri hemşireliği klinik uygulamaları sırasında artan baskı yaşamakta ve psikiyatri hemşireliğindeki klinik uygulamalardan doyum veya ilişki kurmada sorunlar yaşamaktadır (Alshowkan ve Kamel, 2016; Wedgeworth vd., 2020). Cha ve arkadaşlarının (2020) yaptığı çalışmada hemşirelik öğrencilerinin ilk psikiyatri klinik uygulama sırasında uygulamanın başında duygusal dalgalanma ve tükenmişlik yaşadığını belirlemiştir (Cha vd., 2020). Foster ve arkadaşları (2020) yaptıkları çalışmada hemşirelik öğrencileri klinik uygulamalar sırasında ruh sağlığı hastalığı olan bireylere karşı olumsuz düşünceler için de olduklarını ve klinik uygulama konusunda isteksiz olduklarını ifade etmiştir (Foster vd., 2020). Özsaban ve Bayram (2020) yaptığı sistematik derlemede hemşirelik mesleğini isteyerek seçen, mesleği seven ve mezuniyet sonrası hemşire pozisyonunda çalışmak isteyen öğrencilerin klinik uygulamaya ilişkin stres ve endişe düzeylerinin daha düşük olduğunu belirtmiştir (Özsaban ve Bayram, 2020). Ayrıca Happel ve arkadaşlarının (2019) hemşirelik öğrencileriyle yaptığı çalışmada hemşirelik öğrencileri ruhsal hastalığı olan, nörogelişimsel sorunu olan bireylerle klinik uygulama yapmanın onların gelişimini desteklediğini ve ön yargılarını azalttığını belirtmiştir (Happel vd., 2019). Geleceğin sağlık profesyoneli olan hemşirelik öğrencilerinin psikiyatri hastaları ile ders kapsamında uygulama yapması ve birebir temasta bulunması gerekmektedir. Yapılan uygulamalar sırasında motive edici faktörlerin ve uygulamanın yararlarının belirlenmesi oldukça önemlidir (Demir ve Ercan, 2018). Bu çalışmada da hemşirelik öğrencileri özel eğitim ve uygulama merkezindeki uygulama esnasında hem olumlu hem olumsuz duygular yaşadıklarından bahsetmiştir.

Kategori 2. Uygulama sırasında yaşanan zorluklar

Tema 1. İletişim

Hemşirelik öğrencileriyle yapılan görüşmeler sonucunda hemşirelik öğrencilerinin çocuklarla iletişim sorunları yaşadığı saptanmıştır.

“İletişim sorunu yaşadım çünkü çocuklara aynı frekanslı tutturmak biraz zordu. Bunun haricinde zorlandığım bir şey olmadı. Çocuklara sevecen ve güler yüze yaklaştım. (K8).

“Öğrenci otizmli bir birey olduğu için iletişimde zorlandım. İsmine bile tepki veremediği için bissetme yoluyla iletişim kuruyorduk.” (K2).

Tema 2. Bilgi

Hemşirelik öğrencileriyle yapılan görüşmelerden elde edilen verilere göre öğrencilerin bilgi yönünden eksiklikler yaşadığı ve uygulamalarla birlikte bu konuda farkındalık kazandığı saptanmıştır.

“Uygulamalar sırasında hem duygusal anlamda hem de mesleki anlamda farkındalık yaşadım. Eskiden tedirgin olduğum çocuk profillerine karşı daha olumlu bakmaya başladım. Mesleki olarak ise nasıl davranmam gerektiği konusunda bilgi sahibi oldum. (K7).

“Bilgi yönünden yetersiz olduğumu farkettim ve bu konuda benim için ders bazında belki de anlatıldı fakat ben etkin olarak çalışmadığımı farkettim..... (K70).

Tema 3. Süre

Görüşmelerden elde edilen verilere göre hemşirelik öğrencileri klinik eğitim süresinin kısa olması nedeniyle teorik bilgileri pratiğe dönüştürmekte zorlandıklarını belirtmişlerdir.

“Uygulamalar için süre çok kısıtlı maalesef ne yazık ki şartlarımızı bunu elveriyor ve yeterince uygulama yaptığımı düşünmüyorum (K33).

Ders kapsamında uygulama yapılan ortamın türünün ve eğitim süresinin, ruh sağlığı klinik uygulamasında öğrenci memnuniyetini etkileyen önemli faktörler olduğu bilinmektedir (Happell, 2009). Hemşirelik öğrencileri teori ve uygulama arasındaki boşluktan dolayı hastalarla etkili ilişkiler kurmada zorluk yaşayabilmektedir. Ayrıca, rol modellerin yokluğundan kaynaklanan kaygı ve korku duyguları ve profesyonellik anlamında sorun yaşamalarına neden olabilmektedir (Alshowkan ve Kamel,2016; Demir ve Ercan, 2018). Balajadia ve arkadaşları Filipinler’de 10 hemşirelik öğrencisi üzerinde fenomenolojik desende yürüttükleri çalışmalarının sonucunda, hemşirelik öğrencilerinin ruhsal hastalığı topluma uyumda güçlüğü neden olacak şekilde düşünce kalıplarının bozulması ve baş etme mekanizmasının bozulması olarak kavramsallaştırdıkları belirlenmiştir (Balajadia vd., 2018). Giralt ve arkadaşları (2019) yaptığı çalışmada hemşirelik öğrencilerinin ruhsal hastalığı olan bireylere karşı ön yargılı olması nedeniyle uygulamalar sırasında zorluklar yaşadığını belirtmiştir (Giralt vd., 2019). Günaydın ve Arguvanlı Çoban (2021) yaptıkları çalışmada öğrencilerin teorik bilgi yetersizliği, uygulama süresi gibi konularda zorluk yaşadıklarını belirtmiştir (Günaydın ve Arguvanlı Çoban, 2021). Bu çalışmada hemşirelik öğrencileri, zaman darlığı nedeniyle uygulamada zorluklar yaşadıklarını belirtmiştir. Bu sonuçlar öğrencilerin çocuklara etkin okul sağlığı hizmeti sunması için daha uzun sürelere ihtiyaç duyması nedeniyle öğrenciler için klinik eğitim süresinin yeniden değerlendirilmesi ihtiyacını vurgulamaktadır. Ayrıca öğrencilerin yaşadığı stigma, ön yargı, teorik bilgi yetersizliği konularının da eğitim planlamalarında yeniden gözden geçirilmesi gerektiği düşünülmektedir.

Kategori 3. Özel Eğitim ve Uygulama Merkezlerinin yararlarına yönelik düşünceler

Tema 1. Yaşam Kalitesi

Hemşirelik öğrencileri özel eğitim ve uygulama merkezlerinin çocukların yaşam kalitesinin artırılmasında önemli olduğunu belirtmiştir.

“Çocukların yaşam kalitesinin artırılmasının onlar için önemli olduğunu düşünüyorum. Böylelikle hayata yaşama tutunabileceklerini düşünüyorum.... (K17).

Tema 2. İletişim

Öğrencilerle yapılan görüşmelerden elde edilen verilere göre özel eğitim ve uygulama merkezlerine devam eden çocukların daha etkin iletişim kurabildikleri ve iletişimin çocuklar için önemli olduğu belirlenmiştir.

“Çocukların kolay kolay yabancı biri ile iletişim kuramadığını biliyordum ama bir öğrenci elimi tutup onunla oyun oynamamı istediğinde çok mutlu oldum. (K4).

“Özel eğitim ve uygulama merkezi sayesinde iletişim kurabildiklerini biliyorum otizmliler çocuklar yoksadı evde çok zor.... (K12).

Tema 3. Sosyal yönden

Hemşirelik öğrencileri ile yapılan görüşmelerden elde edilen verilere göre öğrenciler çocukların okula gelerek sosyal işlevselliklerini artırdıklarını belirtmiştir.

“Okullar çocukların bireysel yaşamlarını kolaylaştırmayı sağlar. (K17).

“Çocukların sosyalleşebilmeine yardımcı oluyor okullar Çocuklar okullarda yapılan etkinlikler sayesinde diğer arkadaşlarıyla etkileşim kurabiliyor....(K69).

Ülkemizde son yıllarda engelli bireylerin eğitimi için birçok destek sağlanmakta, engelliler ile birçok yeni spor faaliyetleri yapılmakta, engellilerin istihdamı üzerine çalışmalar sürdürülmekte ve bu konuda birçok kanun ve yönetmelik çıkartılmaktadır. 5378 sayılı Engelliler Hakkındaki Kanunda (2005) engelli birey “fiziksel, zihinsel, ruhsal ve duysal yetilerinde farklı seviyelerde kayıp bulunan bireylerin bu yeti kayıpları sebebiyle topluma sağlıklı bireyler ile birlikte aynı şartlarda tam ve aktif katılımını kısıtlayan tutum ve çevre şartlarından etkilenen birey” şeklinde tanımlanmıştır (Ünal ve Sönmez, 2020). Milli Eğitim İstatistikleri Örgün Eğitim datalarına göre, ülkemizde nörogelişimsel bozukluğu olan bireylerin eğitim aldığı III. kademe özel eğitim iş uygulama merkezi 278 ve zihinsel engelliler özel eğitim mesleki eğitim merkezi 186 tanedir (MEB, 2020). 2018-2019 eğitim öğretim yılında bu merkezlerde 9208’i kız ve 16743’ü erkek olmak üzere eğitim alan toplam öğrenci sayısı 25951’dir (Örgün Eğitim İstatistikleri, 2020). 2015-2016 eğitim öğretim yılı verilerine bakılırsa, okul öncesi eğitimde 73 erkek, 16 kız, toplam 89 otizmliler öğrenci kaynaştırma eğitimi hizmeti alırken; ilköğretimde 1.176 erkek, 203 kız, toplam 1.379 otizmliler öğrenci hizmet almakta ; ortaokul düzeyinde 724 erkek, 129 kız, toplam 853 otizmliler öğrenci ve lise düzeyinde 139 erkek, 36 kız, toplam 175 otizmliler öğrenci kaynaştırma eğitimi sınıflarında hizmet almıştır (Rakap vd., 2017).

Nörogelişimsel bozukluğu olan bireylerin eğitiminde önemli yeri olan Özel Eğitim ve Uygulama Merkezleri bireydeki özrü ortadan kaldırmak veya engelin etkilerini en az düzeye indirmek amacı taşımaktadır. Ayrıca bireye

yeniden fiziksel, zihinsel, psikolojik, sosyal alanlarda başarabileceği en üst düzeyde kabiliyetler kazandırmak amacıyla eğitsel ve psiko-sosyal hizmetler verilmektedir (ÖEHY, 2012). Özel Eğitim ve Uygulama Merkezlerindeki çocuklara sunulan hizmetlerin kalitesi ailelerin engelli çocuklarıyla ilgili sorumluluklarını yerine getirmelerini kolaylaştıracaktır. Böylece ailelerin farklı alanlarda duydukları gereksinimler karşılanmış bu anlamda aileler daha doygun bir duruma gelebileceklerdir (Şanlı, 2012). Bu çalışmada özel eğitim ve uygulama merkezinde uygulama yapan hemşirelik öğrencileri okulların için çok önemli olduğunu vurgulamıştır. Hemşirelik öğrencileri çocukların yaşam kalitesinin artması, iletişim becerilerinin kazandırılması, sosyalleşebilmeleri açısından önemli olduğunu düşünmektedir.

Sonuç ve Öneriler

Sonuç olarak, bu çalışma özel eğitim ve uygulama merkezinde uygulama yapan hemşirelik öğrencilerinin uygulamalar sırasında yaşadıkları durumlar, zorluklar hakkında ön kanıtlar sunmaktadır. Hemşirelik öğrencileri uygulama sırasında kendilerinden kaynaklanan sorunlar, teorik bilgi yetersizliği, uygulama süre kısıtlılığı gibi nedenlerden dolayı sorunlar yaşamaktadır. Bu durumların hemşirelik öğrencilerinin okul sağlığı hemşireliği algısına yönelik düşüncelerini etkileyebileceği düşünülmektedir. Hemşirelik öğrencileri uygulama süresinin daha uzun olması gerektiğini, yeterli öğretim elemanının olmasını, roll play ya da simülasyon yöntemiyle uygulamalara hazır bulunuşluluğun artırılmasını önermişlerdir. Uygulamalarla birlikte kişilerarası ilişkilerde artma, ön yargılarda azalma olduğu belirlenmiştir. Öğrencilerin ruh sağlığı uygulamaları için daha etkin hazırlanması, uygulamaya başlamadan önce teorik eğitimin yanı sıra bilişsel ve duygusal hazır bulunuşluk açısından değerlendirilmeli ve desteklenmesi önerilmektedir. Ayrıca hemşirelik öğrencilerine stigma, empati konularında da eğitim verilmesinin yararlı olacağı düşünülmektedir.

Sınırlılıklar

Araştırmanın sınırlılıklarından biri, tüm katılımcıların Türkiye'nin kuzeyindeki bir şehirdeki üniversitedeki hemşirelik son sınıf öğrencilerinin seçilmiş olmasıdır. Sonuçlar, katılımcılara ve araştırmanın yürütüldüğü ortama bağlıdır. Küçük katılımcı grubu, hemşirelik dördüncü sınıf öğrenci popülasyonunu temsil etmemektedir.

Kaynaklar

- Akgül, E., & Ergün, A. (2021). Toplum Sağlığının Geliştirilmesinde Okul Sağlığı Hemşireliği. *Halk Sağlığı Hemşireliği Dergisi*, 3(2), 141-153.
- Aksoy, U. M. (2019). Nörogelişimsel Bozukluklar: Bir Ağacın Farklı Dalları. *İstanbul Kanuni Sultan Süleyman Tıp Dergisi*, 11(ek), 1-4.
- Allender, J., Rector, C., Rector, C., & Warner, K. (2013). *Community & public health nursing: Promoting the public's health*. lippincott williams & wilkins.
- Alshowkan, A.A., Fouad Kamel, N.M., 2016. Nursing student experiences of psychiatric clinical practice: a qualitative study. *J. Nurs. Health Sci.* 5 (3), 60–67. <https://doi.org/10.9790/1959-0503056067>
- Altunay, E., Oral, G., & Yalçınkaya, M. (2014). A qualitative research about mobbing implications in educational institutions. *Sakarya University Journal of Education*, 4(1), 62-80.
- Balajadia, KJG., Carlos, CC., De la Cruz, DRL., Bingcang, AGF. (2018). Nursing students' stigma on mental hospital exposure: a phenomenological study. In *Abstract Proceedings International Scholars Conference*, 6,115.
- Başkaya, E., & Demir, S. (2023). The problems and information needs of patients with bipolar disorder during the treatment process: A qualitative study in Turkey. *Archives of Psychiatric Nursing*, 42, 45-54.
- Berberoğlu, B. K., & Çalışır, H. Serebral Palsili Bir Çocuğun Orem Öz-Bakım Eksikliği Kuramı'na Göre Hemşirelik Bakımı: Olgu Sunumu. *Adnan Menderes Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 4(2), 154-167.
- Carter, P. (2013). *Autism spectrum disorders*, London: British Association for Adoption & Fostering.
- Cha, S., Moon, H., & Park, E. (2020, July). Korean Nursing students' first experiences of clinical practice in psychiatric nursing: A phenomenological study. In *Healthcare* (Vol. 8, No. 3, p. 215). MDPI.
- Çam, M. O., Küliğ, D., Demirkol, H., Uğuryol, M., & Kaçmaz, E. D. (2020). Bir Grup İntörn Hemşirenin Psikiyatri Hemşireliği Uygulamasına Yönelik Görüş Ve Önerileri: Odak Grup Çalışması. *Journal Of International Social Research*, 13(73).
- Demir, S., Ercan, F., 2018. The first clinical practice experiences of psychiatric nursing students: a phenomenological study. *Nurse Educ. Today* 61, 146–152. <https://doi.org/10.1016/j.nedt.2017.11.019>.
- Dığrak, E., Eyimaya, A.Ö., Zengin, H., & Tezel, A. (2020). İki devlet ilkokulundaki öğrencilerin sağlık tarama sonuçlarının değerlendirilmesi. *Turkish Journal of Family Medicine and Primary Care*, 14(2), 289-298.
- Elbasan, B., Düzgün, İ., & Oskay, D. (2013). Rehabilitasyon merkezlerine yönlendirilen nörogelişimsel bozukluğu olan çocukların durumuna bir bakış: Pilot bir çalışma. *Türk Pediatri Arşivi*, 48(4), 303-309.
- Evans, D., Coutsaftiki, D., & Fathers, C.P. (2017). Claburn (Ed.), *Health promotion and public health for nursing students*. Learning Matters, London. Ebook.
- Faroy, M., Meiri, G., Arbelle, S. (2016). DSM5 and autism: Diagnostic changes and clinical implications in early childhood. *Harefuah*, 155(5), 291-322.
- Foster, K., Withers, E., Blanco, T., Lupson, C., Steele, M., Giandinoto, J. A., & Furness, T. (2019). Undergraduate nursing students' stigma and recovery attitudes during mental health clinical placement: A pre/post-test survey study. *International Journal of Mental Health Nursing*, 28(5), 1068-1080.
- Giralt Palou, R., Prat Vigue, G., & Tort Nasarre, G. (2019). Attitudes and stigma toward mental health in nursing students: A systematic review. *Perspectives in Psychiatric Care*, 2019, vol. 56, num. 2, p. 243-255.
- Günaydın, N., & Çoban, S. A. (2021). Experiences of nursing students during clinical education in mental health clinics: A phenomenological qualitative study. *Nurse Education in Practice*, 54, 103113.
- Happell, B. (2009). Influencing undergraduate nursing students' attitudes toward mental health nursing: Acknowledging the role of theory. *Issues in mental health nursing*, 30(1), 39-46.
- Happell, B., Waks, S., Horgan, A., Greaney, S., Bocking, J., Manning, F., ... & Biering, P. (2019). Expert by experience involvement in mental health nursing education: Nursing students' perspectives on potential improvements. *Issues in mental health nursing*, 40(12), 1026-1033.

- Houlahan, J. E., McKinney, S. T., Anderson, T. M., & McGill, B. J. (2017). The priority of prediction in ecological understanding. *Oikos*, 126(1), 1-7.
- Kılıç, G., & Yangın, S. (2020). Sınıf Öğretmenlerinin Öğrenme Güçlüğü Ve Yaygın Gelişimsel Bozukluk Türlerine İlişkin Farkındalıklarının İncelenmesi. *Education Sciences*, 15(2), 11-33.
- Kıranşal, N., & Kaya, F. (2020). Dikkat Eksikliği ve Hiperaktivite Bozukluğuna Yönelik Stigma Algısı ve İlişkili Faktörler: Hemşirelik Öğrencileri Perspektifi. *Türk J Child Adolesc Ment Health*, 27(3), 180-6.
- Kesgin, M. T., & Çağlar, S. (2019). Dünyada ve Türkiye’de okul hemşireliğinin gelişimi. *Koç Üniversitesi Hemşirelikte Eğitim ve Araştırma Dergisi*.
- Magalhães, J. M., Lima, F. S. V., Silva, F. R. D. O., Rodrigues, A. B. M., Gomes, A. V. (2020). Asistencia de enfermería al niño autista: revisión integrativa. *Enfermería Global*, 19(58), 531-559.
- Merriam, S. B., & Grenier, R. S. (Eds.). (2019). *Qualitative research in practice: Examples for discussion and analysis*. John Wiley & Sons.
- Meydanlıoğlu, A., Sakınmaz, E., Yiğit, S., Ulusoy, F., Keskin, B. Ş., & Demirel, S. (2019). Antalya’da Bir İlkokuldaki Öğrencilerin Sağlık Taramaları Ve Belirlenen Sorunlar. *Halk Sağlığı Hemşireliği Dergisi*, 1(2), 15-25.
- Morrow, R., Rodriguez, A., & King, N. (2015). Colaizzi’s descriptive phenomenological method. *The Psychologist*, 28(8), 643-644.
- Özel Eğitim Hizmetler Yönetmeliği (2012), https://orgm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2012_10/10111226_ozel_egitim_hizmetleri_yonetmeliği_son.pdf, Erişim Tarihi: 27.03.2023.
- Özsaban, A., & Bayram, A. (2020). Türkiye’de hemşirelik öğrencilerinin klinik uygulama deneyimlerini etkileyen faktörler: sistematik derleme. *Ankara Sağlık Bilimleri Dergisi*, 9(2), 124-145.
- Papathanasiou, Ioanna V; Tsaras, Konstantinos; Sarafis, Pavlos (2014). Views and Perceptions of Nursing Students On Their Clinical Learning Environment: Teaching And Learning. *Nurse Education Today*, cilt: 34, sayı: 1, ss: 57-60.
- Potts, N. L., Mandlco, B. L. (2007). *Pediatric nursing: Caring for children and their families*. (2nd). Delmar T, (Ed). Nelson Education Ltd.
- Rakap, S., Birkan, B. & Kalkan, S. (2017). Türkiye’de Otizm Spektrum Bozukluğu ve Özel Eğitim (Rapor 2017). Tohum Türkiye Otizm Erken Tanı ve Eğitim Vakfı
- Sadan, A., & Çıkılı, Y. (2021). Özel eğitim ve rehabilitasyon merkezlerinde görev yapan öğretmenlerin kurum kurucu ya da müdüründen beklentilerinin belirlenmesi. *Ulusal Eğitim Dergisi*, 1(1), 1-11.
- Şanlı, E. (2012). Özel Eğitim Ve Rehabilitasyon Merkezlerine Devam Eden Zihin Engelli Çocuğu Olan Ailelerin Gereksinimlerinin Belirlenmesi. (Yüksek lisans tezi). Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Samsun.
- Tar, E. (2021). Orem Öz-Bakım Teorisine Göre Otizm Spektrum Bozukluğu Olan Çocuk ve Ailesini Tanılama Süreci: Olgu Sunumu. *Güncel Hemşirelik Araştırmaları Dergisi*, 1(3), 126-134.
- Thapar, A., Cooper, M., & Rutter, M. (2017). Neurodevelopmental disorders. *The Lancet Psychiatry*, 4(4), 339-346.
- Tong, A., Sainsbury, P., & Craig, J. (2007). Consolidated criteria for reporting qualitative research (COREQ): A 32-item check list for interview and focus groups. *International Journal for Quality in Health Care*, 19(6), 349-357. <https://doi.org/10.1093/intqhc/mzm042>.
- Ulutaşdemir, N., Ay, H., Göçmen, A., Uzun, S., & Kulakaç, N. (2022). Needs of caregivers of patients with palliative neurological problems: a qualitative study. *Current Psychology*, 1-7.
- Ünal, H., & Sönmez, S. (2020). Proje Özel Eğitim İş Uygulama Merkezi Eğitim Programına Yönelik Öğretmen Görüşleri. *Journal Of History School (Jobs)*.
- Wedgeworth, M.L., Ford, C.D., Tice, J.R., 2020. “I’m scared”: Journaling Uncovers Student Perceptions Prior to a Psychiatric Clinical Rotation. *J Am Psychiatr Nurses Assoc* . 26 (2), 189-195. <https://doi.org/10.1177/1078390319844002>.
- Willig, C. (2013). *Introducing qualitative research in psychology*, 3rd ed. Open University Press.

World Health Organisation (2018) International classification of diseases for mortality and morbidity statistics (11th Revision). <https://icd.who.int/browse11/l-m/en>

Yıldırım, A.,& Şimşek, H. (2016). Qualitative research methods in social sciences, 10th ed. Seçkin Publishing.

Yıldırım, N., Aydoğan, A., & Bulut, M. (2021). A qualitative study on the experiences of the first nurses assigned to COVID-19 units in Turkey. Journal of nursing management, 29(6), 1366-1374.